

પ્રમુખીય લોકશાહી પક્ષીય રાજકારણમાં વ્યસ્ત નેતા

આપણી લોકશાહીમાં પ્રધાન બનનાર વ્યક્તિઓ પક્ષમાં આગળ પડતું સ્થાન ધરાવે છે. પોતાના સમયનો મોટો ભાગ તેમને પક્ષની પ્રવૃત્તિઓમાં ફાળવવો પડે છે. પક્ષીય બાબતો તેમને માટે પોતાની પ્રધાન તરીકેની જવાબદારીઓ કરતા વધુ મહત્વની હોય છે. પક્ષ પર તેમને પોતાનો કાબૂ સતત રાખવો પડે છે કેમકે તેમનું પ્રધાન તરીકેનું અસ્તિત્વ જ મહદંશે તેના પર અવલંબે છે. વર્ષોની મહેનત પછી રાજકીય રમતમાં અને વ્યૂહરચનામાં નિપુણતા મેળવી પક્ષમાં પ્રાપ્ત કરેલા અગ્રસ્થાનને અંગે તેમને પ્રધાનપદ પ્રાપ્ત થયું હોય છે. બહુધા આ સ્થાન પક્ષ માટે (સાથોસાથ પોતાને માટે પણ) ભંડોળ ઊભું કરવાની સુવર્ણ તક સમાન છે. સંસદમાં હાજરી આપવી, પોતાનાં મતદાન વિભાગની કાળજી રાખવી, પક્ષની બાબતોમાં આગળ પડતો ભાગ ભજવવો - આ બધી ફરજો બજાવવી એ નિ:શંક એક મોટી જવાબદારી છે. આ બધા કામોમાંથી પ્રધાન તરીકેની, ઉચ્ચ વહીવટકર્તા તરીકેની પોતાની જવાબદારી પર પાડવાનો સમય તેમને ભાગ્યે જ સાંપડે છે. એ નિ:શંક છે કે અમેરિકન પ્રમુખ પદ્ધતિમાં પ્રધાનો માટે સંસદમાં હાજરી આપવાની જરૂર રહેતી નથી. આથી વહીવટીતંત્રની કાર્યક્ષમતામાં ચોક્કસ મોટો ફાયદો થયો છે, જ્યારે બીજી તરફ સંસદની કાર્યક્ષમતા પણ વધી છે. કેમ કે આ સભ્યોને પોતાના વિશિષ્ટ કાર્યમાં મગજ પરોવવાનું હોય છે. સંસદીય પક્ષના પ્રધાનો માટે કહેવાય છે કે તેઓ પોતાની લોકપ્રિયતામાં ઓટ આવે એવો કોઈ પણ ખરડો - પછી ભલે તે જનતાના હિત માટે હોય - રજૂ કરવા તૈયાર નથી હોતા. તેઓ મોટે ભાગે એવા ખરડાઓ અને પ્રસ્તાવો ઘડવામાં રચ્યાપરચ્યા રહે છે કે જેથી તેમને મત મેળવવાનું આસાન થઈ શકે.

ગાદી મેળવવાની ઝંખના

આપણા દેશમાં રાજકારણમાં પ્રવેશનાર મોટા ભાગની

મત મેળવવા કેઈ પણ ખેલ કરવા તૈયાર !

વ્યક્તિઓ આર્થિક રીતે બહુ સમૃદ્ધ નથી હોતી. સંસદસભ્યને પ્રાપ્ત થતી સગવડો સામાન્ય પ્રજાજનો કરતા વધારે હોવા છતાં જે પ્રતિષ્ઠા, મોભો અને આર્થિક લાભો પ્રધાનપદ સાથે સંકળાયેલા છે તેમાં ઘણો મોટો તફાવત છે. આમ હોવાથી વિકસિત દેશો કરતા આપણા દેશમાં પ્રધાનપદના હોવાનું આકર્ષણ વધારે છે. તે પ્રાપ્ત કરવા આપણા મોટાભાગના રાજકારણીઓ પોતાના સિદ્ધાંતોને કે ધ્યેયને બાજુએ મૂકી દેવા તૈયાર હોય છે. પછી ભલે તે

ગાદી ટૂંક સમય માટે પણ મળે!

પ્રદેશ કે જાતિને અનુલક્ષીને પસંદગી

પ્રધાનોની પસંદગી સંસદમાંથી થતી હોવાથી પ્રદેશ કે જાતિને અનુલક્ષીને પ્રતિનિધિત્વ પામવા માટે દાવાઓ કરવામાં આવે છે જેમાં લાયકાત કે કાર્યક્ષમતા ગૌણ બની જાય છે. વડા પ્રધાન કે મુખ્ય પ્રધાન માટે દરેક વર્ગને રાજી રાખવો જાણે કે ખાંડની ધાર પર ચાલવા જેવું બની રહે છે.

(હવે પછીના લેખમાં રાજકીય ભ્રષ્ટાચાર જેમાં ઉપલા સ્તરે એટલે કે પ્રધાનકક્ષાથી જેનું મૂળ છે તે વિષે ઊંડાણમાં ચર્ચા કરીશું)

ક્રમશ: ■

ચોક્કસ

જશવંત બી. મહેતા

jashwant@theemerald.com